

89 To brzmienie, z pominięciem ostatniego fragmentu (*And what one expects of them.*), w: J. Pallasmaa, *The Eyes of the Skin, Architecture and the Senses*, Chichester 2005, s. 12.

90 J. Pallasmaa, *Oczy skóry. Architektura i zmysły*, przeł. M. Choptiany, Kraków 2012, s. 17. Dlaczego w miejsce *Auffassung* pojawia się w tym przekładzie „interpretacja”? Wedle przypisu angielskojęzycznego wydania tej pozycji (*Introduction 4*) źródłem ma być: L. Wittgenstein, *Culture and Value*, dz. cyt., s. 24 (MS 112 46: 14.10.1931).

przekładu na język angielski (jakkolwiek w przypisie do niego się odwołuje, czyżby tłumaczono po drodze z fińskiego?): *Work on philosophy – like work in architecture in many respects – is really more a work on oneself. On one’s own interpretation. On how one sees things...*⁸⁹. Co w polskim wydaniu tej książki oddano: „Praca nad filozofią, podobnie jak praca nad architekturą, jest pod wieloma względami w dużej mierze pracą nad sobą. Nad swoją własną interpretacją. Nad tym, jak widzimy rzeczy”⁹⁰.

Pierwsze zdanie tej notatki oddałbym jednak raczej: „Praca nad filozofią – wielorako podobnie jak praca architekta – jest właściwie raczej pracą nad sobą” („praca architekta”, a nie dosłownie „praca w architekturze”).

Auffassung

Analiza poniższa najpewniej znuży, jeśli nie znudzi wielu czytelników („Co za drobiazgowość!”). Zachowuję ją, by pokazać złożoność myśli (w tym przypadku Wittgensteina) w kontraście do jej powierzchownych odczytań i wykładni w przekładach. (Wczytanie się w niuanse uwrażliwia „odbiorcę”, czy raczej jest możliwe dzięki jego wrażliwości?)

Otóż kolejne zdanie notatki Wittgensteina *An der eigenen Auffassung* zostało oddane *On one’s own conception*, w polskim przekładzie: „Nad należyтым [! – J.K.] pojmowaniem”, a w książce Pallasmaa: „Nad swoją własną interpretacją”. Te przekłady pozostawiają poczucie niedopowiedzenia, narzuca się pytanie: czego? koncepcja, pojmowanie, interpretacja czego? Czy brak taki słyszy także niemieckie „ucho” wobec „Auffassung”?

Szukając myśli, znaczeń wynajdywalnych w tej uwadze Wittgensteina, nie można poprzestać na przekładach.

Bogactwo znaczeniowe tego słowa, *Auffassung*, stanowi o głębi i sednie rozważanej notatki Wittgensteina. W tym przypadku nie mamy do czynienia po prostu ze słowem użytym w jednym z wielu jego znaczeń, dla których można dobrać odpowiednik w języku przekładu. Bogactwo znaczeniowe tego słowa nie polega na wieloznaczności. Ta

„bogactwoznaczność” nie jest „wieloznacznością”. W przekładzie nie chodzi tym razem o wychwycenie tego jednego znaczenia, w którym jakoby zostało ono użyte w oryginale, tego jednego pojęcia, które z nim byłoby tam związane.

Zasada przekładu „słowo za słowo” (jedno słowo w przekładzie w miejsce jednego słowa w oryginale) czyni tłumacza dalece bezradnym (jakkolwiek: skąd to „pojmowanie”, „należyte pojmowanie”, skąd ta „interpretacja” we wspomnianych przekładach). Prawda, jak tu żądać od tłumacza, by wymyślał się w jeden punkt całej książki, czyli by oddał się przemyśleniom (cóż dopiero, gdy tłumaczy już równoległe z wcześniejszym przekładem angielskim, za nim i po nim).

Filozoficzny charakter ma praca „nad własną *Auffassung*”. Czyli nad? Niemieckie słowo *Auffassung* ma charakter idiomatyczny. Wielość znaczeń splatających się w nim jest niezwykła. Stanowi ich splot, syntezę, wskazuje na coś o wielu obliczach? W nim wchodzi w grę, we wzajemną grę, wielorakie znaczenia, sensory – nimi wybrzmiewa. One są jego stronami, aspektami, fasetami, obliczami... (je cechuje synergia znaczeniowa).

Niemiecki słownik wymienia między innymi te synonimy *Auffassung*: *Annahme* (ujęcie), *Anschauung* (ogląd, wizja), *Ansicht* (widzenie, sposób widzenia), *Betrachtungsweise* (sposób rozpatrywania), *Blickwinkel* (kąt widzenia, perspektywa), *Einstellung* (nastawienie, postawa), *Haltung* (postawa), *Position* (pozycja), *Sicht[weise]* (sposób widzenia, patrzenia), *Standpunkt* (stanowisko), *Vorstellung* (przedstawienie, wyobrażenie), *Perspektive* (perspektywa)! Wymieniłem znaczenia, które wzięte dosłownie, odnoszą się do postrzegania, zmysłów (w szczególności do „oka”). Pośród innych znaczeń słowa *Auffassung* *duden.de* wymienia jeszcze te: *Meinung* (opinia, pogląd), *Überzeugung* (przekonanie) oraz *Urteil* (osąd, ocena)⁹¹.

Najkrócej, uogólniając, sens *Auffassung* to sposób odnoszenia się (do czegoś). (Za sposób odnoszenia się, w którym spełnia się akt twórczy, za istotę twórczości uważam *odczuwanie*)⁹².

91 Idę za: <http://www.duden.de/recht-schreibung/Auffassung>.

92 Zob. J. Krupiński, *Od-czuwanie – istota twórczości. Szkic o aktywnym charakterze kontemplacji*, „Estetyka i Krytyka” 2003, nr 5 (wersja dalece zmieniona i rozszerzona: www.krupinski.asp.krakow.pl).

W tle słowa *Auffassung* skojarzeniowo wybrzmiewa termin *Fassung*, należący do słownika architektury i sztuki, o tych znaczeniach: wykończenie (na przykład polichromia), oprawa, obramowanie, uformowanie...

Pamięć o tej wieloznaczności niemieckiego słowa *Auffassung* pozwala sądzić, że zdanie *An der eigenen Auffassung* wskazuje, że zarówno w przypadku filozofa, jak i architekta chodzi o pracę „Nad własnym oglądem [*Anschauung*], wyobrażeniem [*Vorstellung*], widzeniem/oglądem [*Ansicht*] [czegoś], nad własną postawą [*Haltung*], perspektywą [*Perspektive*], własnym ujęciem [*Annahme*]”. Nad własnym sposobem odnoszenia się do...

Wreszcie ostatnie zdanie tej notatki Wittgensteina mówi o pracy „Nad tym, jak widzi się rzeczy (i tym, czego się od nich oczekuje/wymaga/żąda)”.

W tym miejscu odnotuję uwagi Nicolai Hartmanna: „ujmujące formy widzenie” (*formauffassende Sehen*) jest zarazem „nadającym formę” (*formgebende*), „przenika wszystkie dziedziny życia. Najbardziej jest to uderzające w sposobie, w jaki człowiek odnosi się do siebie, i tym, jaką postać nadaje sobie [*in Selbstauffassung und ausseren Selbstgestaltung des Menschen*]”, dosłownie: „w samopojmowaniu i zewnętrznym samo(u)kształtowaniu siebie przez człowieka”⁹³. W takim sposobie „nadawania form” (*Formgebung*) Hartmann upatruje mechanizm stylu. Zauważmy: *industrielle Formgebung* lub *industrielle Formgestaltung* to niemieckie imiona dla *industrial design* (w szczególności znane Pawłowskiemu).

W czym leży zbieżność dociekań filozoficznych i projektowania architektury, czy szerzej rzecz ujmując, filozofii, dociekań filozoficznych i designu, a także sztuki?

Jak pamiętamy, przez filozofię rozumie się potocznie zespół podstawowych założeń danej dziedziny czy aktywności składających się na właściwą dla niej doktrynę, ideologię, perspektywę itd. Bliskie tym znaczeniom jest właśnie *Auffassung*. Jednak Wittgenstein ma na myśli filozofię *sensu stricto*: „pracę nad własną *Auffassung*”. Znaczyłoby to w szczególności, że designer szuka swej *Auffassung*,

93 N. Hartmann, *Das Problem des geistigen Seins: Untersuchungen zur Grundlegung der Geschichtsphilosophie und Geisteswissenschaften*, Berlin 1933, s. 233–234.

wypracowuje ją – na tym zasadniczo polega jego dokonanie twórcze, spełniające się dzięki autorefleksji, dzięki przyjęciu postawy filozoficznej: wówczas przedmiotem namysłu czyni on swą własną perspektywę, swoją własną pozycję, rolę...

Filozoficzne odniesienie się do dowolnej (dziedziny) ludzkiej aktywności, jak pamiętamy, polega na refleksji nad tym, co dla tej dziedziny podstawowe, nad jej założeniami.

Kolejna wątpliwość, jaka nasuwa się w stosunku do zdania Wittgensteina: Czy nie zapomina on o *Auffassungen* podmiotów mających uczestniczyć w życiu projektowanego obiektu, w szczególności jego użytkowników? Jaki jest, jaką postać powinien przyjmować stosunek punktu widzenia projektanta do punktu widzenia użytkownika (problematyczność tego stosunku charakteryzuję jako aporię Kritona; por. wyżej: zasada dialogicznej otwartości).

Większość designerów idzie za panującym, przyjętym *Auffassung*, działa w poczuciu oczywistości. Niewielu zdobywa się na „krok wstecz”, na ruch autorefleksji ku punktowi widzenia, z którego patrzą, i jego wyznacznikom. Dopóki tego nie czynią, to on ich posiada, włada nimi, określa, co widzą i czego nie widzą, jest praprojektem ich projektów.

Czy jednak tym bardziej właśnie dlatego to, ku czemu kieruje się postawa filozoficzna, co stanowi przedmiot namysłu filozoficznego, nie powinno leżeć w centrum namysłu designu? Jeśli nawet *Auffassung* nie jest tym, co poszczególny designer projektuje, co zauważa i rozważa, kwestionuje, to zawsze przejęta lub przyjęta *Auffassung* przesądza o istocie projektów designerów... W tym sensie zachodzi zbieżność w przedmiocie – w tym, co filozofia i design, czy sztuka, próbują określić.

Ощущение, чувство

W teorii sztuki Kazimierza Malewicza główną rolę odgrywa kategoria „odczucia”. Można wskazać odpowiedniość pomiędzy koncepcją Wittgensteina na temat znaczenia pracy nad *Auffassung* w projektowaniu architektonicznym a przekonaniem Malewicza o roli *ощущение*.